

LÄRARHANDLEDNING

BROTT OCH STRAFF

AV FJODOR DOSTOJEVSKIJ

DRAMATEN

HEJ LÄRARE!

Det här materialet är till dig som är lärare och som har en klass som ska se Brott och straff på Dramaten. Här finns tips på hur ni kan förbereda teaterbesöket och reflektera efteråt.

Under repetitionsarbetet har vi arbetat med referensklasser och genrepspublik från gymnasie- och folkhögskola. Vill du delta med din klass i arbetet med kommande produktioner? Mejla elin.callmer@dramaten.se

INNAN TEATERBESÖKET

ATT VARA PUBLIK

En del elever är vana att se scenkonst och för andra kan det vara första gången de besöker en teater. Det kan vara viktigt att påminna eleverna att man inte behöver "förstå" allt. En föreställning är ju en sammansättning av många olika delar såsom ord, rörelser, gestaltning, ljud, ljus mm.

Berätta för eleverna att *Brott och straff* spelas på Stora scenen och är 2 timmar och 35 minuter lång inklusive paus.

Prata gärna med klassen om vad det innebär att vara publik:

- Vad är det för skillnad på att vara publik på en teaterföreställning och på bio?
- Har någon varit på teater förut? Har någon varit på Dramaten förut?
- Vad finns det för farhågor och förväntningar inför teaterbesöket?

HANDLINGEN

Brott och straff är en roman av den ryske författaren Fjodor Dostojevskij som skrevs 1866. Den räknas som en av den moderna litteraturhistoriens viktigaste romaner. Den här uppsättningen görs av den bosnisk-kroatiska regissören Oliver Frlić.

Det kan vara bra att i stora drag känna till handlingen i *Brott och straff* för att hänga med i föreställningen.

Handlingen i korthet

Brott och straff kretsar kring den unge **Raskolnikov**, även kallad Rodion, Rodja (spelas av Gustav Lindh). Raskolnikov är en före detta juridikstudent som har hoppat av sin utbildning. Han bor i Sankt Petersburg och har det knapert ekonomiskt, trots att hans mamma försöker hjälpa honom genom att skicka pengar. Raskolnikov bestämmer sig för att råna och mörda en hatad pantlånerska. Dels för att skapa sig själv ekonomisk frihet, dels för att rädda världen från en ond människa. Men, när han genomfört mordet börjar han tvivla på sina argument och drabbas av skuldkänslor och paranoia.

När föreställningen börjar har mordet redan skett och första scenen utspelar sig mellan Raskolnikov och Porfirij Petrovitj, som är rannsakningsdomare och den som förhör Raskolnikov.

Fler tips på förberedande läsning

- Det finns en tillgänglig och lättläst version av *Brott och straff* från LL-förlaget.
- Översättaren Anders Duus har skrivit en text om romanen *Brott och straff*:
<https://www.dramaten.se/repertoar/brott-och-straff>

KARAKTÄRERNA

Det är många karaktärer i *Brott och straff* och de tilltalas på olika sätt. Ibland används deras förnamn, ibland deras efternamn och ibland även deras smeknamn. Titta gärna igenom den här rollförteckningen innan teaterbesöket. Kanske kan det vara bra att skriva upp namnen på tavlan? Observera också att vissa skådespelare spelar flera olika roller.

Rollista: <https://www.dramaten.se/artiklar/rollerna-i-brott-och-straff>

FJODOR DOSTOJEVSKIJ

Översättaren Anders Duus har skrivit en introducerande text om Fjodor Dostojevskij. Om du vill passa på att introducera författaren för eleverna kan den här texten vara något att utgå från: <https://www.dramaten.se/artiklar/dostojevskij-da-och-nu>

EFTER TEATERBESÖKET

När det gäller att tolka teater finns det inte något rätt eller fel. Ni som sett föreställningen har säkert upplevt den på olika sätt. Vi vill uppmuntra till reflektion bortom huruvida föreställningen var "bra" eller "dålig". Vi hoppas att *Brott och straff* kan bidra till spännande samtal i klassrummet.

MINNESRUNDA

Ett sätt att börja prata om föreställningen är att samla ihop upplevelserna i en runda. Samla klassen, gärna på stolar i en cirkel. Börja med att låta var och en fundera för sig själv kring vad hen minns starkast från föreställningen.

Uppmuntra eleverna att vara tysta och kanske blunda medan de funderar.

Låt sedan var och en i tur och ordning säga något de minns från föreställningen, till exempel en karaktär, en replik eller något ur scenografin. Var och en säger bara en sak de minns.

Uppmuntra gärna eleverna att säga *olika* saker för att få syn på hur många intryck och minnesbilder en föreställning kan ge.

SCENRUMMET

Det är många som jobbar med en föreställning men som inte själva står på scenen. Till exempel regissör, dramatiker, scenograf, ljusdesigner, kompositör, kostymör, rekvisitör, maskör och tekniker. Allt vi ser och hör på scenen är resultatet av medvetna val. De som arbetat fram föreställningen har velat skapa vissa stämningar, känslor och bilder.

Dela in eleverna i mindre grupper och låt dem prata utifrån följande frågor:

- ▶ Hur såg scenbilden ut?
- ▶ Hur förändrades scenbilden under föreställningens gång?
På vilka olika platser/ (och) i vilka miljöer utspelade sig berättelsen?
- ▶ Hur användes möblerna på scen?
- ▶ Varför blev möblerna och föremålen större under föreställningens gång?
Vad tror ni scenografen ville berätta med det?
- ▶ Hur såg kostymen (kläderna) ut? Vilka likheter och skillnader fanns det mellan de olika skådespelarnas kostymer? Vad kan det symbolisera?
- ▶ Hur användes ljud och musik i föreställningen?
Vilka olika stämningar skapades?
- ▶ Hur användes ljus och mörker i föreställningen?
Vilka olika stämningar skapades?
- ▶ I vilken tid och värld utspelade sig berättelsen?
- ▶ Fanns det något i kostymen eller scenografin som ni tyckte extra mycket om?
Vad? Varför?

METAFORER, TECKEN, SYMBOLER

En teaterföreställning består inte bara av ord och skådespelarnas gestaltning, den är också fylld av metaforer, tecken och symboler som förstärker berättelsen. Fråga klassen vilka metaforer som fanns i *Brott och straff*. Påminn om att det inte finns något rätt eller fel svar, var och en har rätt till sin egen tolkning.

Om eleverna behöver hjälp att komma i gång finns här några exempel:

- ▶ I början bar Sonja en stor kjol, den lyftes sedan upp och de blommor som satt på undersidan slets av. Vad kan det ha varit en metafor för?
- ▶ Katerina slet successivt sönder sina kläder och stod till sist barbent och med bara armar, vad berättade det?
- ▶ Dunja hade en väldigt lång fläta, vad tänker ni att den symboliserar?
- ▶ Vad tänkte ni om pantlånerskans stora kjol som blev blodig?
Varför var den så stor?
- ▶ Efter pausen kom Raskolnikov ut i en rock istället för sin slitna kostym, vad symboliserade den?
- ▶ När Raskolnikov erkände mordet för Sonja så var hans händer blodiga.
Vad berättade det?
- ▶ I slutet stod hela ensemblen inuti ett skåp som det snöade i. Var var dom?
- ▶ Sist av allt fick vi se hur Raskolnikov gick runt bland alla möbler och föremål medan scenen snurrade. Vad berättade det?
- ▶ Vad tänker ni om ljus och mörker som symboler i föreställningen?
- ▶ Vilka fler metaforer, symboler, tecken såg ni?

PRATA VIDARE OM KARAKTÄRERNA

- ▶ Fanns det någon karaktär som var extra viktig för berättelsen, förutom huvudrollen Raskolnikov?
- ▶ Fråga eleverna om de tycker det var någon karaktär som var mer spännande än de andra? Varför?
- ▶ Fanns det, förutom Raskolnikov, någon karaktär som handlade mer omoraliskt än de andra?
- ▶ Fanns det någon karaktär som var helt igenom "god"?
- ▶ Fanns det någon karaktär ni kände mer sympati för?
- ▶ Fanns det någon karaktär som ni kunde känna igen er i?

Nedan finns förslag på frågor om Raskolnikov, Dunja och Sonja:

RASKOLNIKOV

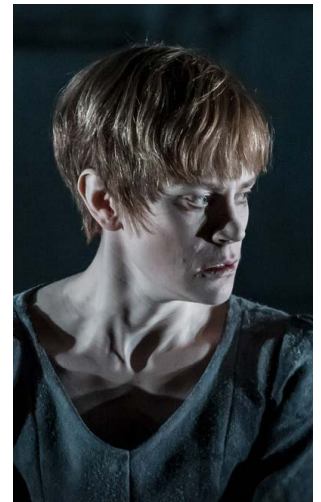
- Hur skulle ni beskriva Raskolnikov?
- Hur såg Raskolnikov på sig själv?
- Vad hade han för motiv att mörda pantlånerskan?
- Vad tänkte och kände han kring mordet? Hur förändrades hans inställning och känsla kring mordet under berättelsens gång?
- Varför gav Raskolnikov pengar till Marmeladovs fru Katerina när han själv knappt hade några?
- Vad handlade konflikten mellan Raskolnikov och Dunjas friare Luzjin om? Varför tyckte Raskolnikov så illa om honom?
- Varför bröt Raskolnikov med sin mamma och syster?
- Varför tydde sig Raskolnikov till Sonja? Hur skulle ni beskriva deras relation?
- Varför ville inte rannsakningsdomaren fängsla Raskolnikov? Hur reagerade Raskolnikov på att rannsakningsdomaren visste vad han gjort men inte anhöll honom?
- Vad tror ni hände sen? Hur gick det för Raskolnikov?

DUNJA

- Vem var Dunja? Hur skulle ni beskriva henne?
- Vad hade Dunja varit med om när hon jobbade hos Svidrigajlov?
- Dunja hotade Svidrigajlov med en pistol. Vad hände sen? Sköt hon?
- Dunja sa till Raskolnikov att det inte var någon uppoffring att gifta sig med Luzjin, hon sa *"jag gifter mig för min egen skull, eftersom mitt liv är svårt."* Vad tänker ni om det?
- På vilket sätt var Dunja viktig för berättelsen?

SONJA

- Vem var Sonja? Hur skulle ni beskriva henne?
- Vad hade hon varit med om i sitt liv?
- Hur var Sonjas relation med sin styvmor Katerina?
- Vad hände med Sonjas pappa?
- Varför anklagade Luzjin Sonja för att vara en tjuv?
- Vad fick Sonja för relation till Raskolnikov?
- Vad hade Sonja för syn på Gud? Hur skiljde den sig mot Raskolnikovs syn?
- Följde Sonja med Raskolnikov i slutet? Varför/varför inte?
- På vilket sätt var Sonja viktig för berättelsen?

PRATA VIDARE OM TEMAN

Fråga eleverna vilka teman och/eller frågor de tycker fanns i *Brott och straff*. Förutom etik och moral, brott och straff kan det vara intressant att prata utifrån teman som klass, kön och religion.

Förslag på frågor:

- I vilket slags samhälle utspelade sig berättelsen?
- Hur påverkade karaktärernas ekonomiska situation deras agerande?
- Vem hade högst respektive lägst samhällsställning av karaktärerna?
- Hur gestaltades karaktärernas samhällsställning och hur gestaltades ojämlikheten i samhället där berättelsen utspelade sig?
- Vilket livsutrymme hade kvinnorna respektive männen?
- På vilket sätt berördes religion i föreställningen?
- Vilken syn hade Raskolnikov på Gud, vilken syn hade Sonja?
- Vad tror ni regissören ville väcka för tankar och känslor med föreställningen?

HETA STOLEN – VÄRDERINGSÖVNING

Detta behövs: Stolar i ring, en extra stol.

Syfte: Eleverna får ta ställning till påståenden och tillsammans reflektera kring föreställningens tematik.

Instruktion: Låt eleverna sitta på stolar i en cirkel. Det ska finnas en extra tom stol i cirkeln. Läraren läser upp påståenden som eleverna får ta ställning till. Om eleverna håller med om påståendet ska de byta plats/byta stol och om de inte håller med ska de sitta kvar på sin plats/stol. Uppmuntra eleverna att gå på sin första impuls och betona att det viktiga är att faktiskt ta ställning, men att man såklart får ändra sin åsikt under övningens gång.

Påståendena är igångsättare men det viktiga är att sedan låta några av eleverna motivera sina ställningstagande och berätta hur de tänkt. Se till att många olika röster i klassen kommer till tals, men undvik att hamna i polariserande debatt. Ställ gärna fördjupande följdfrågor. Läraren avbryter samtalet efter en stund och tar nästa påstående.

► Det finns vanliga och särskilda människor

Vad menas med vanliga och särskilda människor? Vilken är i så fall skillnaden mellan dom? Vad sa Raskolnikov om vanliga och särskilda människor, hur såg han på sig själv?

► Det finns inga onda människor bara onda handlingar

Var Raskolnikov en ond människa? Vad var det som fick Raskolnikov att mörda pantlånerskan? Vad är det som får vissa människor att begå onda handlingar? Är det arv och/eller miljö som påverkar?

► Det är viktigt att samhället tydligt visar vad som är rätt och fel

Hur kan eller bör samhället kontrollera att medborgarna i så fall gör "rätt"? Är alla människor överens om vad som är rätt och fel? Finns det något som de flesta är överens om är rätt och fel?

► Det kan vara rätt att använda våld

Varför/varför inte? När kan det vara rätt? Vem bestämmer om det är rätt eller fel?

► Det kan vara rätt att mörda en person om det kan rädda många andras liv

Varför/varför inte? Hur legitimerade Raskolnikov sitt brott? Skulle du kunna begå brottsliga handlingar för en god sak? Varför/varför inte?

► **Alla människor har ett samvete**

Vad menas med att ha ett samvete? Hade Raskolnikov ett samvete? Hade han dåligt samvete över vad han hade gjort? Varför/varför inte?

► **Makten tillfaller den som böjer sig ner och tar den**

Varför/varför inte? Har alla människor samma möjlighet att "ta makten"? Vem/vilka hade mest makt i Brott och straff?

► **Det är viktigt med rättvisa**

Vad menas egentligen med rättvisa? Vem ska bestämma vad som är rättvist? Blev det någon rättvisa skipad i Brott och straff?

► **Det går att skapa ett samhälle utan brottslighet**

Kan man säga att brottslighet är en protest mot rådande samhälle och normer? Vad skulle krävas för att skapa ett samhälle utan brottslighet?

► **Vissa brott går inte att förlåta**

Varför/varför inte? Vilka brott går inte att förlåta? Vad är förlåtelse? Ville Raskolnikov ha förlåtelse? Fick han förlåtelse?

TIPS

Dramatens hemsida

På dramaten.se finns mer fördjupande material om föreställningen.

P1 Kultur, SR: Kan man sätta upp Brott och straff under brinnande krig?

Bland annat intervju med Mattias Andersson, Dramatens konstnärliga ledare.

Program från 29 november 2022.

<https://sverigesradio.se/p1kultur>

Babel, SVT: Dostojevskij for dummies

Korta, lättsamma klipp om Dostojevskijs person och verk.

<https://www.svtplay.se/video/32394163/babel/dostojevskij-for-dummies-200-aringen>

Ring Kulturradion, SR: Var Raskolnikov i Dostojevskijs

Brott och straff utilitarist?

Program från 15 november 2019.

<https://sverigesradio.se/avsnitt/1389379>

Prata om scenkonst

Här finns tips på material.

► Drama- och föreställningsanalys, Rikard Loman, Studentlitteratur.

► Att öppna nya världar, Riksteatern. Finns att ladda ner som pdf.

► Att prata scenkonst, Anna Berg för Regionteater väst.

Rodion Romanovitj Raskolnikov (Rodja) – Gustav Lindh
F.d. student

Porfirij Petrovitj – Andreas Grötzinger
Rannsakningsdomare

Semjon Zacharovitj Marmeladov – Torkel Petersson
Avskedad tjänsteman

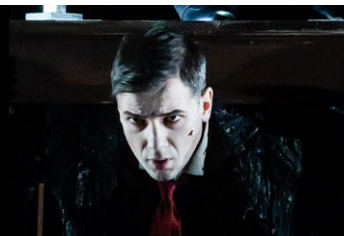
Katerina Ivanovna Marmeladova – Gunnel Fred
Marmeladovs fru, Sonjas styvmor

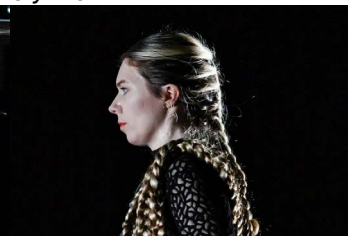
Sofia Semionovna Marmeladova (Sonja) – Electra Hallman
Marmeladovs dotter, Katerinas styvdotter

Pjotr Petrovitj Luzjin – Danilo Bejarano
Dunjas fästman

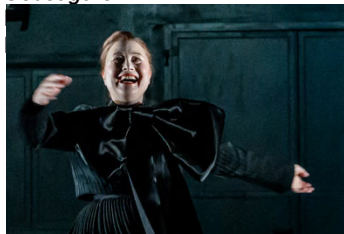
Dimitrij Prokofjevitch Razumichin – Nemanja Stojanović
Raskolnikovs vän

Avdotia Romanovna Raskolnikova (Dunja) – Nina Dahn
Raskolnikovs syster, tidigare anställd hos herrskapet Svidrigajlov

Arkadij Ivanovitj Svidrigajlov – Magnus Roosmann
Godsägare

Pulcheria Alexandrovna Raskolnikova – Kristina Törnqvist
Raskolnikovs och Dunjas mor Svidrigajlovs fru

Marfa Petrovna Svidrigajlov – Kristina Törnqvist
Svidrigajlovs fru

Aljona Ivanovna – Kristina Törnqvist
Pantlänerska

Amalia Ivanovna Lippewechsel – Kristina Törnqvist
Familjen Marmeladovs hyresvärdinna